

Θραύσμα αμφωρέως του εργαστηρίου του Πόλου.
Β' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.

Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΝΕΜΕΣΗΣ ΣΤΟΝ ΡΑΜΝΟΥΝΤΑ

Η ανασκαφική έρευνα σε τμήμα του τεχνητού ανδρήρου του Ιερού της Νέμεσης στον Ραμνούντα απέδωσε άφθονο κεραμικό υλικό που χρονολογικά εκτείνεται από τις αρχές του 6ου ως τα μέσα του 5ου π.Χ. αι. και προέρχεται από αγγεία και σκεύη, τα οποία ως προσφορές των προσκυνητών είχαν αποτεθεί στους δύο πώρινους αρχαίους ναούς και τον μικρό μαρμάρινο, που χτίστηκε μετά τα Περσικά.

Ελένη Θεοχαράκη - Τσιπούρα

Αρχαιολόγος

Η παρουσία μικρού αριθμού προϊστορικών οστράκων είναι τυχαία και, δεδομένης της απουσίας οικοδομικών λειψάνων, δεν ερμηνεύεται ως μαρτυρία προϊστορικής εγκατάστασης στο χώρο που κατέλαβε το Ιερό. Εξάλλου, περί το τέλος του 7ου π.Χ. αι., το οποίο ανιχνεύουμε με τη βοήθεια εξαιρετικά περιορισμένων σε αριθμό θραυσμάτων αγγείων, δεν διαπιστώνεται δραστηριότητα.

Η κεραμική που προήλθε από τα βαθύτατα στρώματα του Ιερού περιλαμβάνει μελανόμορφα και μελαμβάφη αγγεία καθώς και χρηστικά και μαγειρικά σκεύη. Η ερυθρόμορφη τεχνική ελάχιστα εκπροσωπείται, ίσως επειδή η έρευνα δεν στάθηκε τυχερή ως προς αυτό.

Στις πρώτες δεκαετίες του 6ου π.Χ. αι., με τα άφθονα αν και πολύ αποσπασματικά διατηρημένα θραύσματα αγγείων, η πρώτη περίοδος του Ιερού της Νεμέσεως αποκαλύπτεται λαμπρή. Η αίγλη της θεάς, που ο ναός της στεγαζόταν με εξαιρετικής ποιότητας ενσφράγιστες κεραμίδες λακωνικού τύπου, προσείλκυε γενναϊδώρους προσκυνητές. Αναγνωρίζονται, ως επί το πλείστον, κλειστού σχήματος αγγεία, αμφορείς, υδρίες, λουτροφόροι, και ακόμη πινάκια, τριποδικές πυξίδες, σκύφοι, όλα πλούσια διακοσμημένα. Η ανθρωπινή μορφή δεν είναι τόσο συνήθης στη διακόσμηση των αγγείων όσο αυτή των ζώων και των δαιμονικών πλασμάτων, διατεθειμένων σε επάλληλες σειρές, σύμφωνα με τις επιταγές των κορινθιακών εργαστηρίων που είναι έντονες στην αττική κεραμική των πρώτων δεκαετιών του αιώνα. Τα στιβαρά liontάρια με την ελικοειδή ουρά, οι σφίγγες, οι σειρήνες, οι κάπροι, τα υδρόβια πουλιά ζωγραφίζονται στην ανοιχτόχρωμη επιφάνεια του αγγείου με μελανό χρώμα. Οι ανατομικές λεπτομέρειες δηλώνονται με εγχάρακτες γραμμές και πορφύρο επίθετο χρώμα. Τον κενό χώρο κοσμούν διάσπαρτοι πολύφυλλοι ρόδακες ή κηλίδες χρώματος που συνθέτουν το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τα ζώα και τα δαιμονικά όντα βόσκουν, περπατούν ή στέκονται αντικριστά.

Η σφίγγα του Α' τετάρτου του 6ου αι. π.Χ.

Τα αγγεία προέρχονται από λίγα αττικά εργαστήρια, είτε γιατί τούτο διευκόλυνε τους προμηθευτές εμπόρους είτε γιατί το υπαγόρευαν οι προτιμήσεις των αγοραστών. Ο μεγαλύτερος αριθμός των κεραμικών αναθημάτων αποδίδεται στο εργαστήριο του Ζωγράφου του Πόλου, αναγνωρίζονται όμως και άλλα εργαστήρια όπως αυτό της Ομάδας της λεκανίδας της Δρέσδης.

Από τα μέσα του 6ου π.Χ. αι. η εικόνα της κεραμικής του Ιερού μεταβάλλεται και τα όστρακα που χρονολογούνται στο 6' μισό του αιώνα είναι περιορισμένα σε αριθμό και σε ποικιλία σχημάτων. Το ψιλόλιγνο σχήμα της λουτροφόρου επικρατεί και υποδηλώνει τον χθόνιο χαρα-

κτήρα της Νεμέσεως, η οποία κατά τον σχολιαστή «επί των άποθανόντων τέτακται». Το αγγείο τούτο, απαραίτητο σκεύος στο τελετουργικό του γάμου, κτέριαμα χαρακτηριστικό του τάφου άγαμου ατόμου και θνησιμόνο ανάθημα στους θεούς του κάτω κόσμου, εμφανίζεται στον Ραμνούοντα για πρώτη φορά στο τέλος του 7ου π.Χ. αι. και αποτελεί ό' σίλη τη διάρκεια του 6ου αι. και ιδιαίτερα στο 6' μισό, το προσφιλέστερο ανάθημα στη θεά. Στα θραύσματα που μας σώζονται βλέπουμε πομπές γυναικών στο λαϊκό, ανάγλυφα ή ζωγραφιστά φίδια στο χείλος και πολύφυλλους ρόδακες στις λαβές. Στοιχεία από τις κύριες παραστάσεις στο σώμα των αγγείων δεν σώθηκαν: ίσως

Πομπή γυναικών σε λαϊκό λουτροφόρο του Β' μισού του 6ου αι. π.Χ.

έδιναν πληροφορίες για τη λατρεία της θεάς στο Ιερό της.

Με την αρχή του 5ου π.Χ. αιώνα εκλείπει από το Ιερό η μνημειώδης κεραμική, απ' όσο τουλάχιστον ως τώρα είναι γνωστό. Τα αναθήματα περιορίζονται σε μικρού σχήματος αγγεία, μεταξύ των οποίων κυριαρχούν οι κύλικες, μελανόμορφες και μελαμβαφείς. Τα κεραμικά εργαστήρια της εποχής παράγουν μαζικά μελανόμορφες κύλικες κοσμημένες με διονυσιακές σκηνές μικρών καλλιτεχνικών απαιτήσεων και, προφανώς, φθηνές. Αν πράγματι η μανία της περιοχής επιδρομής στον Μαραθώνα έφθασε και ως τον Ραμνούστα με συνέπεια την καταστροφή του δεύτερου πώρινου ναού και επακόλουθο την οικοδόμηση του μικρού πολυγωνικού μαρμάρινου, τότε η εικόνα της φτώχειας δικαιολογείται. Παρ' όλα αυτά, ο μεγάλος αριθμός των αγγείων δείχνει πως η λατρεία εξακολούθησε να ασκείται έντονα. Κι ακόμα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι τότε ακριβώς οι Ραμνούσιοι σχεδίασαν για τη θεά τους τα μεγαλύτερα έργα υποδομής του μεγάλου ναού των κλασικών χρόνων και ξεκίνησαν την κατασκευή τους, δηλαδή το άνδρηρο του Ιερού της Νέμεσως με τα ανα-

λήμματά του. Σε πολλές από τις σύγχρονες μελαμβαφείς κύλικες διακρίνονται αδέξια χαραγμένα τα αρχικά ή άλλα σύμβολα των κατόχων τους, που προφανώς εργάζονταν στις κατασκευές του Ιερού.

Συχνή είναι η παρουσία χρηστικών αγγείων και μαγειρικών σκευών, όμοιων με αυτά που υπήρχαν σε οποιοδήποτε νοικοκυριό του 6ου και του 5ου π.Χ. αιώνα και που στο Ιερό εξημερευόσαν ποικίλες ανάγκες ή προσκομίζονταν γεμάτα προσφορές. Επικρατούν τα ανοιχτά σχήματα και ιδιαίτερα η λεκάνες, Κλειστά αγγεία του α' μισού του 5ου π.Χ. αι., κατάλληλα για άντληση νερού, αμφορείς, υδρίες, πρόχοι προέρχονται από την επίχωση της δεξαμενής της κρήνης του Ιερού.

Τα αφιερωμένα στη Νέμεση πήλινα ειδώλια εικονίζουν γυναικείες μορφές, ως προσφορά σε γυναικεία θεότητα, αλλά δεν απεικονίζουν την ίδια τη θεά. Εξαιρετό δείγμα κεραμοπλαστικής του α' τέταρτου του 6ου π.Χ. αι. αποτελεί κεφάλι «σφίγγας» με αμυγδαλωτά μάτια, αρχαϊκό χαμόγελο και λεία και στιλπνή επιδερμίδα.

Οι τελειώως διαφορετικές για την ανασκαφή και την αξιολόγηση των ευρημάτων αντιλήψεις του

περασμένου αιώνα στέρησαν την έρευνα από πολύτιμα στοιχεία για τη δραστηριότητα των Ραμνούσιων στο Ιερό κατά την επί εννέα αιώνες λειτουργία του μεγάλου ναού της Νέμεσως. Το ελάχιστο κεραμικό υλικό που συγκεντρώθηκε από την έρευνα των χωμάτων της ανασκαφής του Βαλέριου Στάη είναι αποξενωμένο από τον τόπο εύρεσής του και οι εικασίες επικίνδυνες. Μόνο η δυτική δεξαμενή του Ιερού απέδωσε αμφορείς και πρόχους που χρονολογούνται από το β' μισό του 4ου μ.Χ. αι.

Ceramics from the Temple of Nemesis at Ramnous

H. Theocharakī-Tsitoura

The ceramics from the temple of Nemesis at Ramnous, dating from the early sixth to the mid-fifth century BC, comprise sherds of ex votos black-figured and black painted pottery, utensils of domestic use and figurines. Typical sixth century vessels are the loutrophori dedicated to the chthonian nature of Nemesis, while the cyclices are characteristic earthenware of the fifth century.